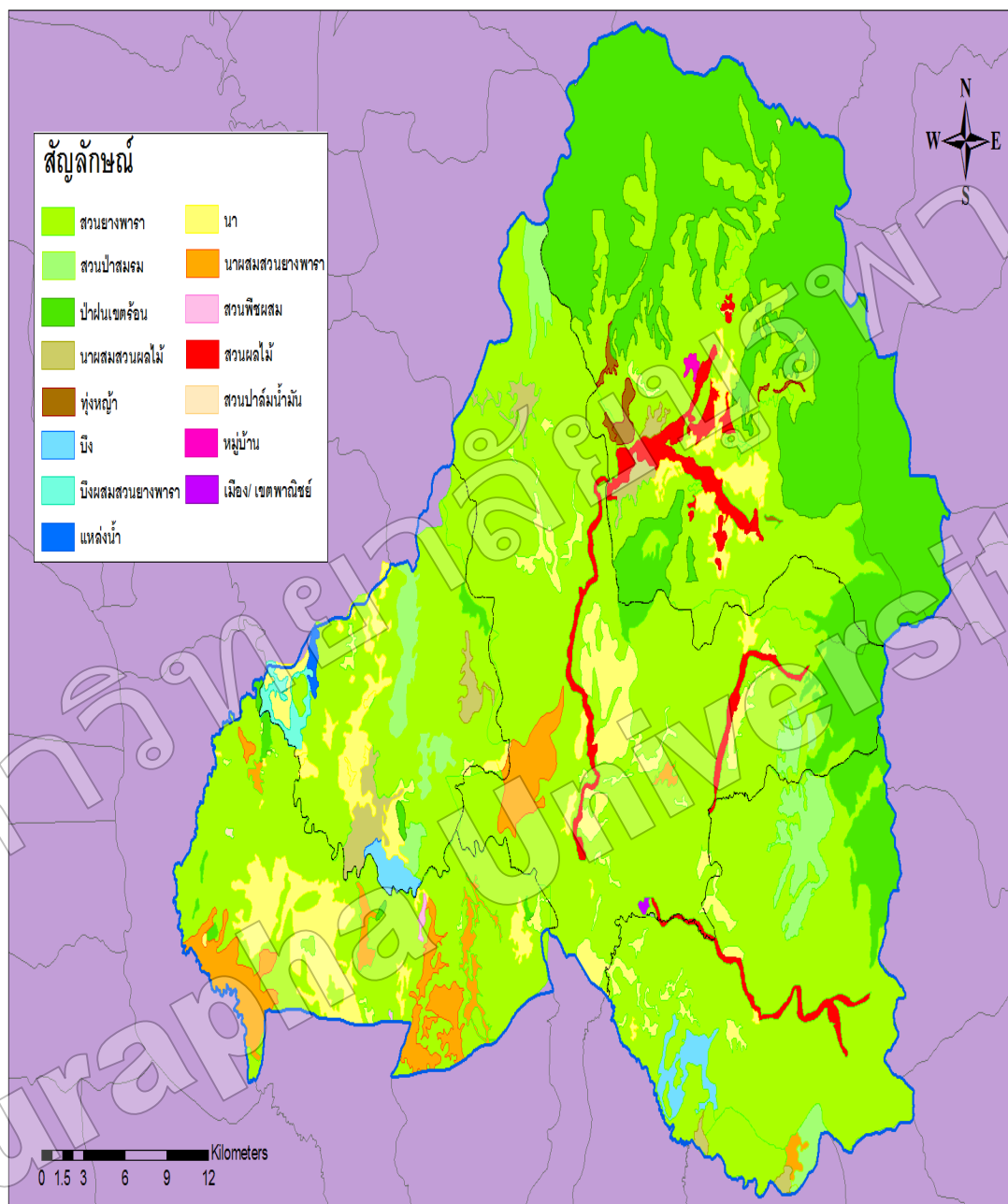

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1. ภาพรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน เขตเศรษฐกิจวัฒนธรรมบนแกนกลางลุ่มน้ำตาปี

สภาพภูมิศาสตร์พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนที่กล่าวไว้ในหัวข้อที่ 1 แสดงให้เห็นว่าภายใต้พื้นที่ดังกล่าวมีแม่น้ำ ลำคลองสายต่าง ๆ เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยมีสายน้ำตาปีเป็นแกนกลาง รวมถึงการมีอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและมีคุณค่า เมื่อมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก่อเกิดเป็นชุมชน ดำรงวิถีชีวิตผ่านกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน ก่อเกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หลากหลายแตกต่างกัน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนสามารถเห็นได้จากลักษณะทางกายภาพ 2 ด้าน คือ สภาพภูมิประเทศ และสภาพการใช้ที่ดิน ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ แบบภูเขาสูง แบบที่ลาดเชิงเขาและเนินเขา และแบบที่ราบลุ่มแม่น้ำ ดังบรรยายไว้ในบทที่ 2 หัวข้อ 1.3 ส่วนสภาพการใช้ที่ดินของพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน มีลักษณะดังแผนที่ดังนี้

ภาพที่ 2-50 แผนที่สภาพการใช้ที่ดินของพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน
(กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2535)

จากข้อมูลสภาพภูมิประเทศและสภาพการใช้ที่ดินจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2535) กรมแผนที่ทหาร (พ.ศ. 2547) และภาพถ่ายดาวเทียมจากเว็บไซต์ Google Earth พบว่า บริเวณภูมิประเทศแบบภูเขาสูง บริเวณเทือกเขาหลวง บริเวณที่มีความสูง 500 เมตรขึ้นไป

มีลักษณะการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ เมื่อพื้นที่ลาดลงมาทางตะวันตกในระดับความสูงไม่ถึง 500 เมตร เป็นภูมิประเทศแบบที่ลาดเชิงเขาและเนินเขา ส่วนใหญ่มีการใช้ที่ดินทางเกษตรกรรม อันได้แก่ สวนยางพารา สวนผลไม้ และสวนพืชอื่น ๆ ส่วนพื้นที่ต่ำ บริเวณริมแม่น้ำหรือลักษณะภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มแม่น้ำนั้น มีการใช้ที่ดินแบบที่อยู่อาศัย บางแห่งหนาแน่นมากจนมีลักษณะเป็นเมือง มีการทำนาอยู่บ้าง และมีการทำสวนอยู่ทั่วไป

เมื่อพิจารณาในมุมมองทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในภาพรวม พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน มีแม่น้ำตาปีและแม่น้ำสาขาไหลผ่านจากเทือกเขาหลวง อันเป็นป่าที่บนภูเขา ลงมายังหุบเขาพิปูน ซึ่งเป็นที่ราบเชิงเขาสลับเนินเขา อันประกอบด้วยสวนเกษตรกรรม นาข้าว และมีหมู่บ้านชนบทอยู่ตามแนวถนน มักจะขนานไปกับลำน้ำลงมายังที่ราบลุ่มทางใต้ แล้วขึ้นไปทางตะวันตก ที่ราบลุ่มบางแห่ง มีชุมชนอาศัยหนาแน่น เป็นเมืองชนบท (Town) เช่น เทศบาลไม้เรียง จวาง เทศบาลจันดี มีพื้นที่เกษตรกรรม คือ สวน และนาข้าว ที่หนาแน่น มีภูเขาเล็ก ๆ หรือเนินเขาสลับเป็นระยะ เช่นเดียวกับหมู่บ้านต่าง ๆ ที่เรียงรายอยู่ตามแนวถนน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับกว้าง มักจะมองเห็นสภาพการใช้ที่ดินหรือลักษณะทางกายภาพหลายชนิดหรือหลายประเภทผสมผสานกันไป สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับกว้างที่สำคัญ ๆ สามารถบรรยาย และอธิบายได้ดังนี้

ภาพที่ 2-51 เทือกเขาหลวง

ทางตะวันออกของชุมชนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำตาปีตอนบน คือ ทิวเขาหลวงอันยิ่งใหญ่ เป็นเทือกเขาที่พาดผ่านกลางจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเป็นที่กั้นแบ่งเขต “คนนอกเขา” กับ

“คนหน้าเขา” (ชาวเหนือ ชาวเมือง และชาวนอก) เพื่อเก็บหาหลวง ปกคลุมไปด้วยป่าไม้รกทึบ มีพรรณไม้และสัตว์ป่ามากมายหลากหลายชนิด เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างมาก ทั้งในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงานเชื้อเพลิง ยารักษาโรค ฯลฯ ทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารมากมาย โดยเฉพาะลำน้ำตาปี อันไหลต่อเนื่องทอดยาวไปนับร้อยกิโลเมตร แม้ในปัจจุบันวิถีชีวิตชุมชนอยู่ในยุค “ทำขาย ชื้อกิน” แต่เขาหลวงยังคงความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่เสมอ เพราะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านยังพึ่งพาอาศัยได้ยามจำเป็น

ภาพที่ 2-52 ต้นน้ำตาปี

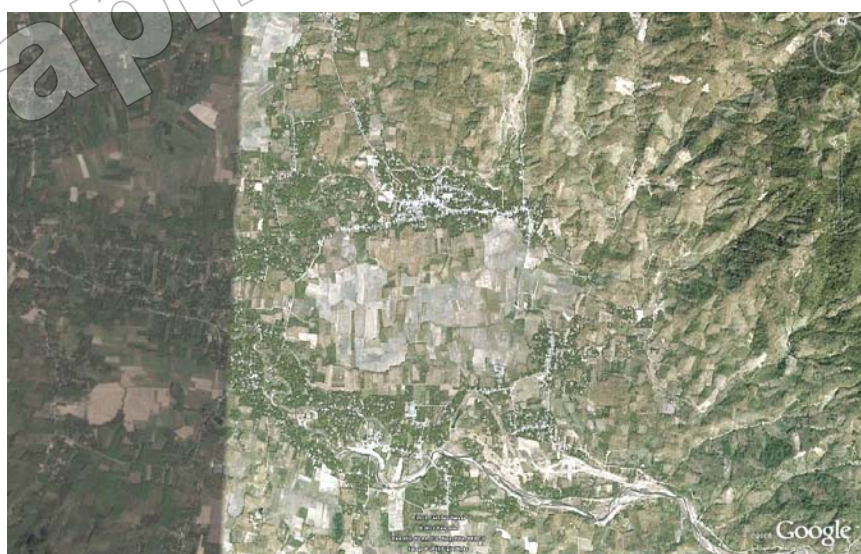
บริเวณต้นกำเนิดแม่น้ำตาปีอยู่ในเทือกเขาหลวง อำเภอพิปูน ซึ่งเป็นป่าทึบบนเทือกเขาสูง ลำน้ำในบริเวณต้นน้ำนี้ ยังคงเป็นลำธารที่ไม่ใหญ่นัก เพราะเกิดจากการสะสมรวมตัวกันของน้ำที่ไหลเซาะมาตามต้นไม้ต่าง ๆ ในป่าจนค่อย ๆ เกิดเป็นทางน้ำที่ใหญ่ขึ้น ดังนั้น ป่าใหญ่ที่เต็มไปด้วยต้นไม้จึงเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารต่าง ๆ มากมาย เฉกเช่นเดียวกับแม่น้ำตาปี ซึ่งก็เกิดจากลำธารเล็ก ๆ หลายสายมารวมกันจนเป็นลำธารที่ใหญ่ขึ้นจนกลายเป็นคลอง ลำน้ำในช่วงต้นน้ำนี้จะไหลแรง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศมีความลาดชันสูง ลำน้ำเต็มไปด้วยแก่งต่าง ๆ โดยมีป่าไม้และภูเขาเป็นฉากหลัง มนุษย์ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ไม้ต่าง ๆ สมุนไพรรักษาโรค น้ำมันยาง พืชผัก ผลไม้ จับสัตว์ป่า สัตว์น้ำเป็นอาหาร เป็นต้น

ถ่าลงมาจากเทือกเขาสูงทางเหนือของเมืองพิปูนจะมีอ่างเก็บน้ำคลองดินแดง รองรับลำน้ำคลองดินแดงไหลออกจากเทือกเขาหลวง จากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ บริเวณเชิงเขาที่ลาดลงมาแม้ยังเป็นที่สูงแต่สามารถพบเห็นพื้นที่สวนเกษตรกรรมจำนวนมาก โดยเฉพาะยางพารา แสดงให้เห็นถึงการใช้ที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจที่ขยายขึ้นสูงที่สูงจนเข้าไปกระทบต่อป่าต้นน้ำมากขึ้น

คลองดินแดงและอ่างเก็บน้ำคลองดินแดงนี้ จัดเป็นแหล่งน้ำที่มีความสำคัญยิ่งต่อชาวบ้านแถบนี้ การเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ จึงมีการตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านด้านใต้และบริเวณโดยรอบของอ่างเก็บน้ำ คือ บ้านห้วยท่อน บ้านห้วยโก บ้านห้วยโกเหนือ บ้านใสเชือ บ้านห้วยใหม่ บ้านหนองบัว บ้านจุฬารักษ์พัฒนา เป็นเขตเทศบาลตำบลเขาพระที่มีการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างหนาแน่น ทำให้เกิดภูมิทัศน์พื้นที่เกษตรกรรมอย่างกว้างขวาง ทั้งสวนยางพารา และนาข้าว

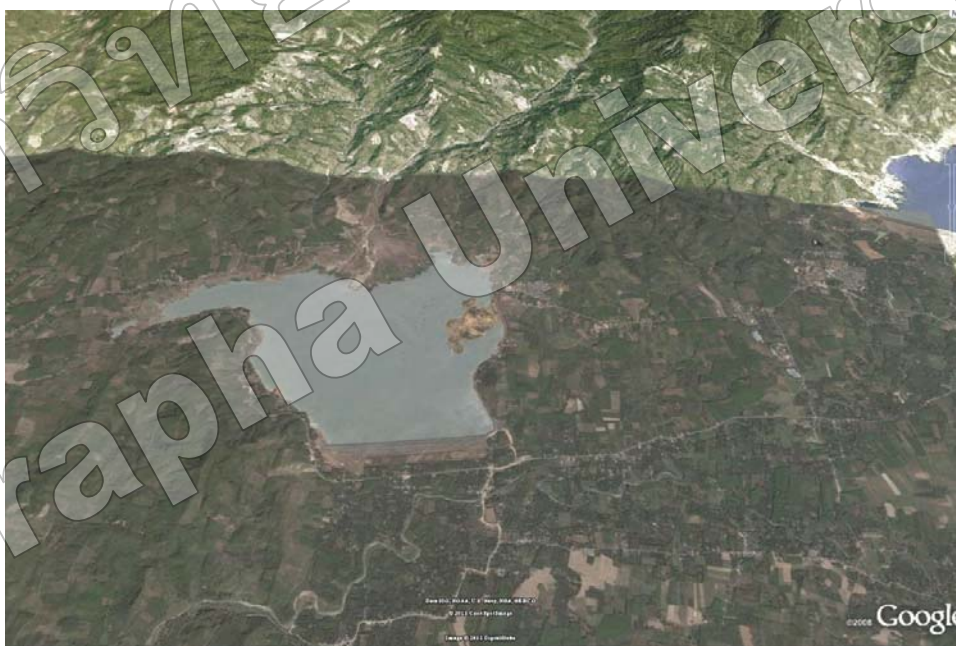
ภาพที่ 2-53 อ่างเก็บน้ำคลองดินแดง

ภาพที่ 2-54 เมืองพิปูน

เมืองพิปูน ตั้งอยู่ลึกเข้าไปในหุบเขาล้อมรอบด้วยเทือกเขาหลวง โดยเฉพาะด้านตะวันออกที่เป็นทิวเขาหนาทึบ ลักษณะเช่นนี้ทำให้บริเวณนี้เป็นพื้นที่เข้าถึงได้ยาก เพราะมีทางเข้าออกน้อย เนื่องจากมีภูเขาขวางกั้นตลอดพื้นที่นี้กลายเป็น “เมืองปิด” ขณะเดียวกัน มีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ เมืองพิปูนจึงเป็นพื้นที่เกี่ยวข้องกับการหลบหลีกต่อต้านต่อสู้กับอำนาจรัฐที่เข้มแข็ง เข้มข้น กว่าพื้นที่อื่น ๆ ในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน

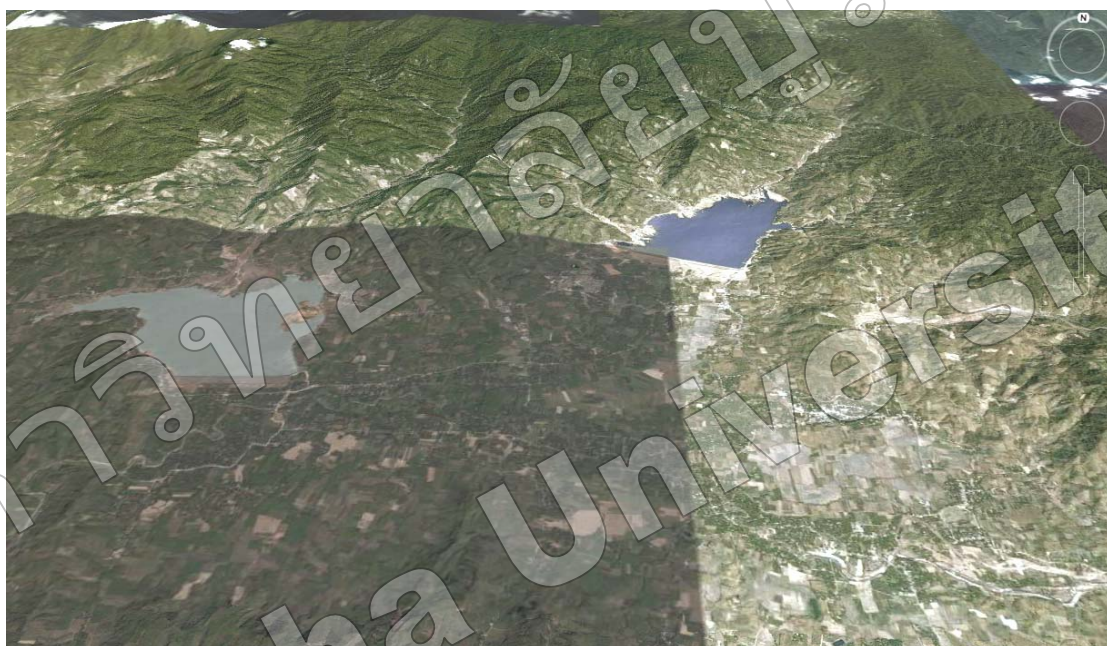
เมืองพิปูนตั้งอยู่ในบริเวณที่แม่น้ำตาปี กับคลองระเนมะมาบรรจบกันเกิดเป็นที่ลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์มาก บริเวณสามเหลี่ยมสบแม่น้ำจึงเป็นแหล่งทำนาปลูกข้าวขนาดใหญ่ และมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานหนาแน่นไปตามแนวลำน้ำและแนวถนน ซึ่งได้สร้างขึ้นทีหลัง แต่ก็สร้างเป็นแนวใกล้ ๆ ขนานกับลำน้ำ การที่ถนนสร้างขนานลำน้ำก็แสดงว่า มีการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณริมลำน้ำก่อนหน้าที่จะมีการตัดถนน

ภาพที่ 2-55 อ่างเก็บน้ำกะทูน

อ่างเก็บน้ำคลองกะทูน เป็นแหล่งน้ำสำคัญเช่นเดียวกับอ่างเก็บน้ำคลองดินแดง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขากะทูน อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาหลวง บริเวณยอดเขากะทูนยังคงปกคลุมด้วยป่า แต่พื้นที่ลาดลงมา แม้จะมีความสูงหลายร้อยเมตรแต่สภาพพื้นที่กลายเป็นพื้นที่สวนเกษตรกรรมแทบทั้งหมด

อ่างเก็บน้ำคลองกะทูนอยู่ห่างจากอ่างเก็บน้ำคลองดินแดงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ไม่ไกลมากนัก ทำให้บริเวณแถบนี้มีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ส่งผลให้เกิดการใช้ที่ดินแบบ เกษตรกรรมอย่างกว้างขวาง สภาพภูมิทัศน์จึงเป็นที่นาและที่สวนกว้างขวางอยู่รอบ ๆ อ่างเก็บน้ำ ทั้ง 2 ทั้งทางทิศใต้ซึ่งที่ลุ่มและลาดเชิงเขา และทางทิศเหนือที่เป็นที่สูงลาดเขา เนื่องจากเป็นพื้นที่ ที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีประชาชนตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นระยะ ๆ เช่นกัน ได้แก่ บ้านนาขุม บ้านหาดทรายขาว บ้านห้วยช่อง บ้านกะทูนเหนือ บ้านห้วยกลาง บ้านนาขุม เป็นต้น

ภาพที่ 2-56 หุบเขาอำเภอพิปูน (ด้านขวามือคืออ่างเก็บน้ำคลองดินแดง ซ้ายมือคืออ่างเก็บน้ำคลองกะทูน)

เมื่อมองในภาพกว้างขึ้นจะเห็นได้ชัดว่าบริเวณอำเภอพิปูนเป็นพื้นที่หุบเขาอันถูก ล้อมรอบไปด้วยทิวเขา แต่ภายในหุบเขากลับมีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์อย่างมาก ทั้งจาก แม่น้ำตาปี และลำน้ำที่สำคัญอย่างคลองระแนง คลองดินแดง และคลองกะทูน รวมถึงอ่างเก็บน้ำ ทั้ง 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำคลองดินแดง และอ่างเก็บน้ำกะทูน บริเวณนี้จึงหนาแน่นไปด้วย เกษตรกรรมอย่างกว้างขวางดังได้กล่าวมา

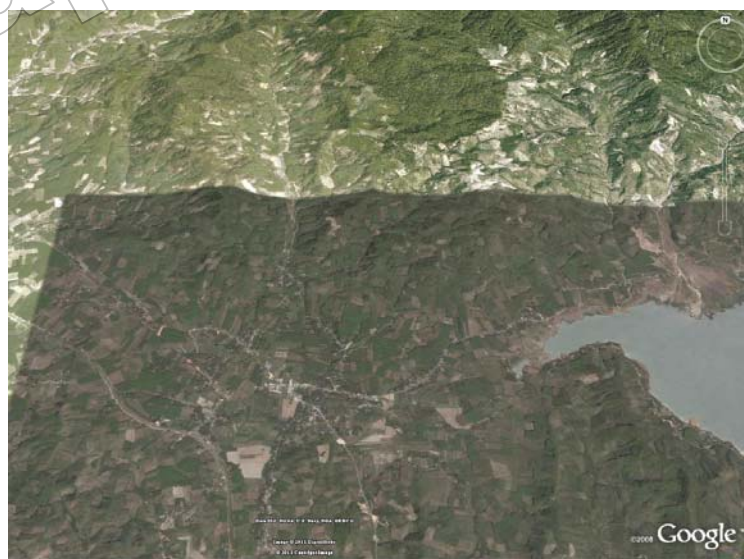
แม่น้ำตาปี ที่ได้น้ำจากลำน้ำสาขาสำคัญอย่างคลองระแนง คลองดินแดง และคลองกะทูน กลายเป็นลำน้ำขนาดใหญ่ขึ้น โดยช่วงก่อนที่จะไหลออกจากอำเภอพิปูนนั้น แม่น้ำตาปีไหลผ่าน บริเวณทางใต้ของอ่างเก็บน้ำกะทูน สภาพพื้นที่เต็มไปด้วยสวนยางพารา เลยอดออกไปรอบ ๆ ค่อยเป็น

พื้นที่ สวน ไร่ นา ที่ไม่หนาทึบเท่า ส่วนถนนก็เลียบไปตามแม่น้ำตาปี แม้ในบริเวณที่ตัดผ่านเขาน้ำดำ ก็เป็นบริเวณช่องเขาเดียวกันกับที่แม่น้ำตาปีตัดผ่าน

ภาพที่ 2-57 แม่น้ำตาปีไหลจากอำเภอพิปูนเข้าสู่อำเภอฉวาง

พื้นที่ในบริเวณนี้ แสดงถึงความสำคัญของแม่น้ำและภูเขาในแง่ของการเมือง การปกครอง เพราะเทือกเขาน้ำดำซึ่งเป็นเทือกเขาเดี่ยว ๆ กลับเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างอำเภอพิปูนกับอำเภอฉวาง ส่วนแม่น้ำตาปีในบริเวณนี้ก็ทำหน้าที่เป็นเส้นแบ่งเขตตำบลเช่นกัน โดยช่วงที่อยู่ในอำเภอพิปูนนั้น แม่น้ำตาปีคั่นระหว่างตำบลกะทูนกับตำบลควนกลาง ส่วนแม่น้ำตาปีที่ไหลเข้าสู่อำเภอฉวางแล้วนั้น เป็นเส้นคั่นระหว่างตำบลนาเขียงกับตำบลนาแว ภูมิทัศน์นี้จึงสะท้อนถึงความสำคัญของแม่น้ำและภูเขาในแง่ของการทำหน้าที่เป็นเส้นแบ่งเขตแดนด้วย

ภาพที่ 2-58 ตำบลห้วยปรก

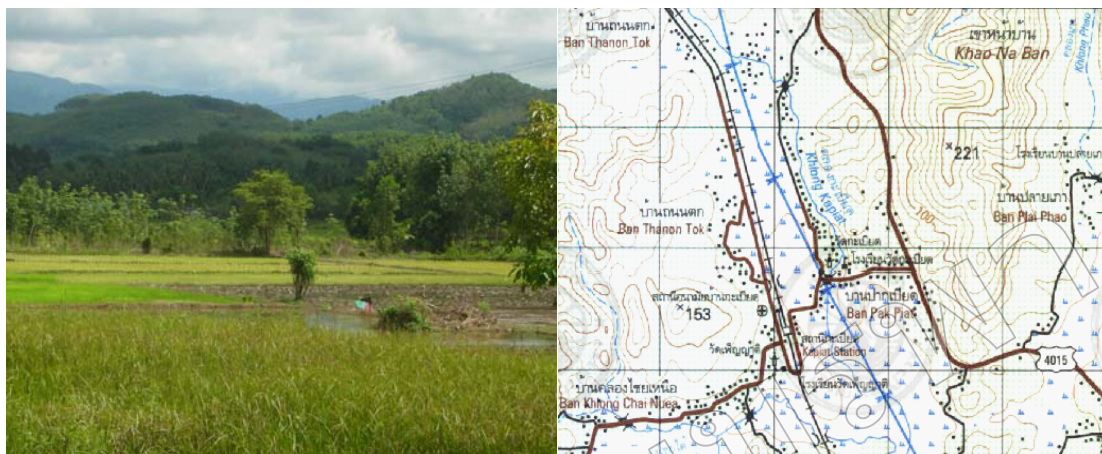
บริเวณตำบลห้วยปรือในอำเภอลำปาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำกะทูน สะท้อนถึงลักษณะภูมิทัศน์ในภูมิประเทศแบบที่ลาดเชิงเขาและเนินเขาได้อย่างดี โดยส่วนบนของภาพเป็นภูเขาสูงทางทิศเหนือ คือ เขากะเปียด อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาหลวง ซึ่งเขากะเปียดนี้ ก็ได้เป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำสาขาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของแม่น้ำตาปี นั่นคือ คลองกะเปียด

คลองกะเปียดไหลจากที่สูงสู่ที่ลาดเชิงเขาและเนินเขาในตอนกลางของตำบลห้วยปรือ ซึ่งจัดว่าเป็นบริเวณริมเขาและริมอ่างเก็บน้ำกะทูน จึงมีความชุ่มชื้นมากพอที่จะทำให้เกิดการทำสวนขึ้นอย่างหนาแน่นรวมถึงการทำนาในบางพื้นที่ด้วย ขณะเดียวกันทางตะวันตกของตำบลห้วยปรือก็ไม่มีเทือกเขาสูงมากนัก จึงมีถนน 4051 และทางรถไฟสายใต้ เชื่อมต่อมาจากอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี แล้วผ่านต่อไปยังตำบลนาเกลียง ไผ่เรียง และลาง บริเวณใจกลางของตำบลห้วยปรือนี้ จึงเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านหลายแห่ง อันได้แก่ บ้านชายคลอง บ้านพริกกล้วย บ้านห้วยทรายงาม บ้านเหนือคลอง บ้านนาสัญลักษณ์ เป็นต้น

ภาพที่ 2-59 ทางรถไฟ คลองกะเปียด และถนน 4015 ในตำบลกะเปียด

ตอนบนของตำบลกะเปียด มีทางรถไฟ คลองกะเปียด และถนน 4015 พาดผ่านในแนวที่เกือบจะขนานกัน เป็นพื้นที่ราบเล็ก ๆ ในภูมิประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นเนินเขาดังที่เห็นในภาพด้านบน ซึ่งบริเวณที่ราบนี้ แม้จะไม่ใหญ่แต่ก็เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะสามารถตั้งถิ่นฐานได้สะดวก และสัญจรได้ง่าย ทั้งถนนและทางรถไฟจึงตัดผ่านบริเวณนี้

ภาพที่ 2-60 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมการทำนาและแผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานบริเวณตำบลกะเปียด

ภูมิทัศน์ที่เห็นจากภาพถ่ายและแผนที่ยังสะท้อนถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น ซึ่งนิยมตั้งถิ่นฐานไปตามเขตแนวที่สำคัญได้ง่าย นั่นคือ ถนน ทางรถไฟ และคลอง โดยหมู่บ้านในบริเวณนี้ ได้แก่ บ้านถนนตก บ้านปากกระเปียด และบ้านคลองไผ่เหนือ นอกจากนี้ บริเวณที่ราบนี้ยังเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนาด้วย ซึ่งตำบลกะเปียดนี้จัดเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญพื้นที่หนึ่งของอำเภอฉวาง

ภาพที่ 2-61 แม่น้ำตาปิตอนต้นอำเภอฉวาง

แม่น้ำตาปีไหลสู่อำเภอฉวาง ที่ตำบลนาเกลือ และ ตำบลนาแ้ว แล้วไหลต่อไปทางทิศใต้
สู่ตำบลไม้เรียง ทั้ง 2 ภาพนี้ เป็นภูมิทัศน์ของพื้นที่บริเวณที่แม่น้ำตาปีไหลผ่านในตำบลนาเกลือ
และ ตำบลนาแ้ว ต่อเนื่องกัน โดยภาพบนเป็นช่วงที่แม่น้ำตาปีเพิ่งข้ามเขาน้ำค้ำมาสู่อำเภอฉวาง
โดยทางซ้าย (ตะวันตก) เป็นเขตตำบลนาเกลือ ส่วนด้านขวา (ตะวันออก) เป็นเขตตำบลนาแ้ว
แล้วลำน้ำไหลลงได้มาเรื่อย ๆ จนตัดกับถนน 4015 ที่มาจากตำบลกะเปียด

ส่วนในภาพล่าง แม่น้ำตาปีไหลเยื้องไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ พื้นที่ทางซ้ายของแม่น้ำ
เป็นตำบลนาเกลือและตำบลกะเปียดที่อยู่ถัดออกไปไกล ๆ และยังเป็นช่วงที่คลองกะเปียดไหลลงสู่
แม่น้ำตาปีด้วย ส่วนทางขวาของแม่น้ำยังคงเป็นตำบลนาแ้ว

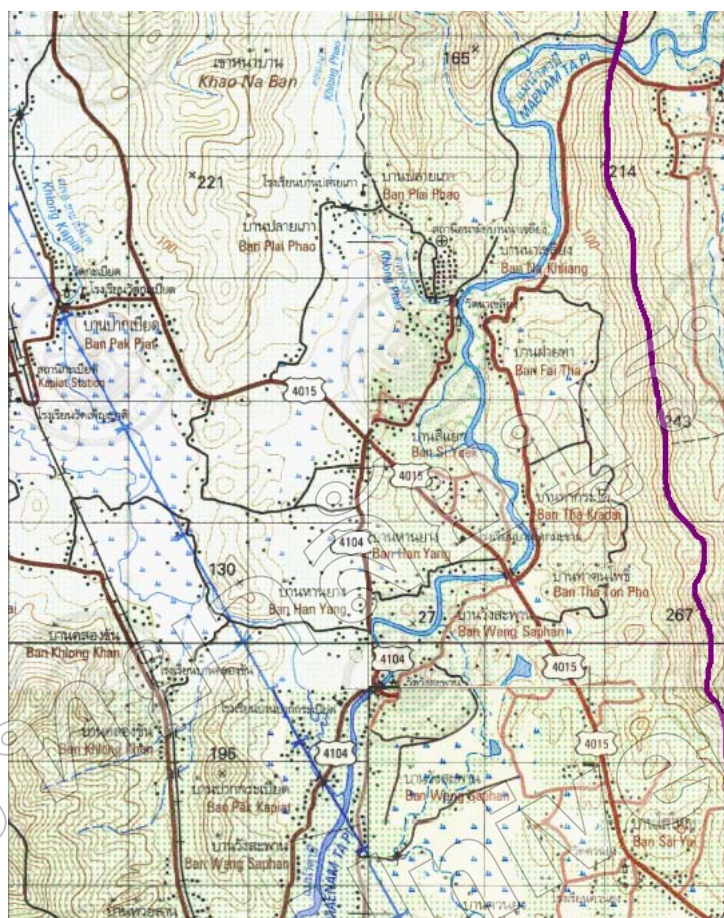
ภาพที่ 2-62 ภูมิทัศน์ธรรมชาติของลำน้ำ

ภาพทั้ง 2 ภาพนี้ แสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์ธรรมชาติของลำน้ำที่ไหลคดเคี้ยวโค้งไปมา
ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับลำน้ำธรรมชาติทุกแห่ง ยิ่งพื้นที่เป็นที่ราบมากเท่าไร ลำน้ำก็ยิ่ง
โค้งตัวมากขึ้นเท่านั้น จุดนี้จึงใช้เป็นเครื่องบอกภูมิประเทศได้ว่า บริเวณที่ลำน้ำโค้งตัวมาก
บริเวณซึ่งภูมิประเทศเป็นที่ราบนั่นเอง

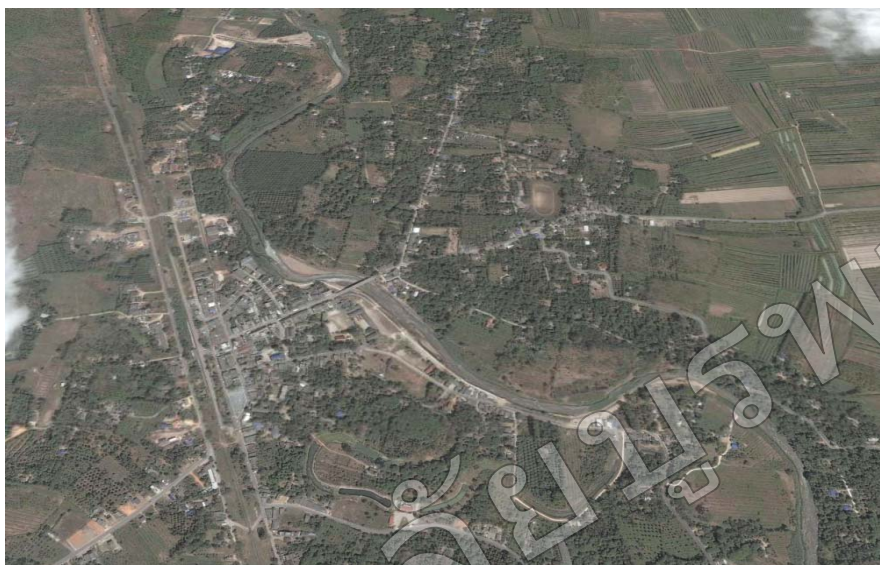
ภาพที่ 2-63 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมการทำนาตำบลนาแว

พื้นที่ส่วนใหญ่ใน 2 ตำบลนี้ไม่มีถนนใหญ่ตัดผ่าน แต่ก็มีประชากรอาศัยอยู่มากมาย ตามแนวลำน้ำได้มาตั้งแต่บ้านนาเขียงทางทิศเหนือบริเวณหัวโค้งน้ำไปทางใต้ผ่านบ้านฝ้ายท่า บ้านสี่แยก บ้านท่ากระได บ้านท่าคันโพธิ์ บ้านวังสะพาน บ้านห่านายาง จนมาถึงบ้านปากกระเปียด ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ครอบคลุมพื้นที่ซึ่งคลองกะเปียดไหลลงสู่แม่น้ำตาปี การที่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐาน เรียงรายไปตามลำน้ำจำนวนมากนี้ สะท้อนถึงความสำคัญของลำน้ำที่มีต่อประชาชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

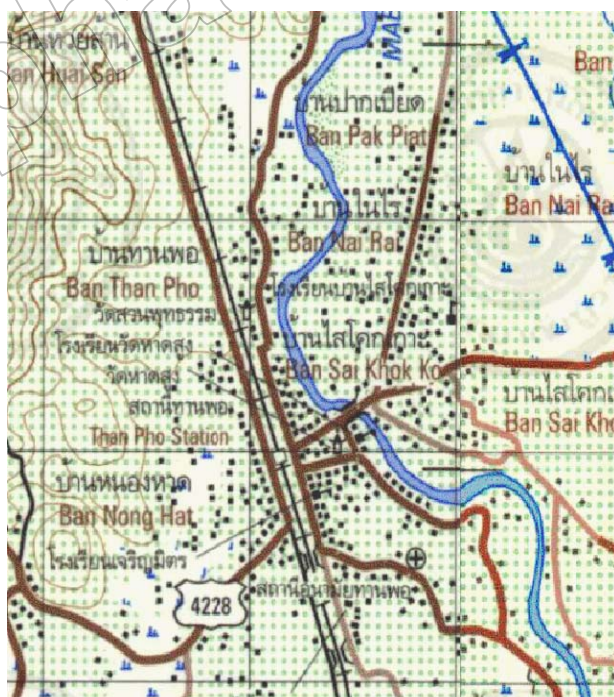
ภาพที่ 2-64 แผนที่การตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์ไปกับลำน้ำ

บริเวณดังกล่าวนี้ยังประกอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรมอันกว้างขวาง ทั้งสวนและนา พื้นที่นาจะมีอยู่มากทางตะวันตกของบ้านนาเขียง และบริเวณทางใต้ของตำบลนาแวง ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญเช่นกัน โดยบริเวณนี้ภูมิประเทศเริ่มเปลี่ยนจากที่ราบเนินเขามาเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหมาะแก่การทำนา อย่างไรก็ตามที่ราบลุ่มตำบลนาแวงตอนบนก็กว้างเพียง 3-4 กิโลเมตรเท่านั้น ภูมิทัศน์ที่ปรากฏในรูปด้านบน จึงเห็นได้ว่าถัดจากที่นาไปก็เป็นที่สวนและเป็นภูเขาด้านหลัง คือ เขาควนน้ำแดง ซึ่งภูมิทัศน์แบบนี้สามารถเห็นได้ในบริเวณที่ราบซึ่งอยู่ไม่ไกลจากภูเขา

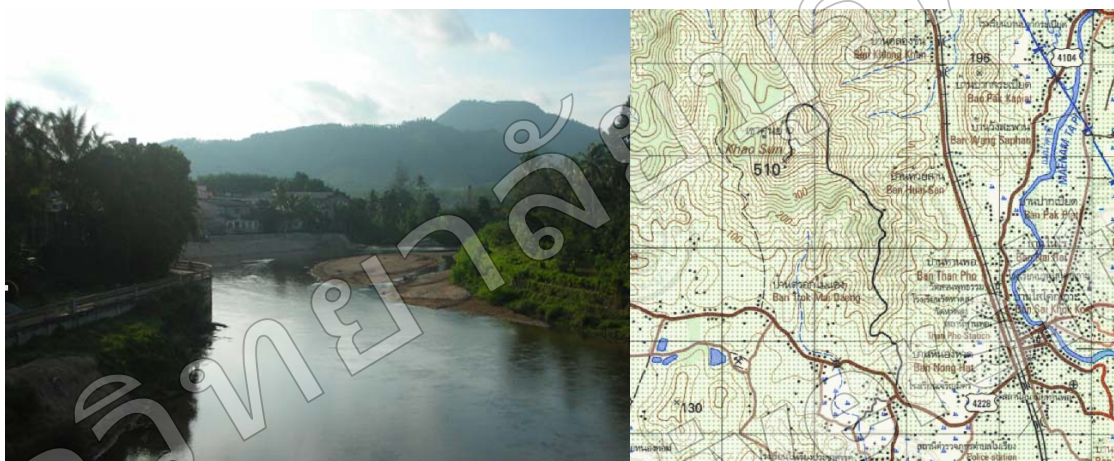
ภาพที่ 2-65 เทศบาลตำบลไม้เรียง

หากยึดจากลำน้ำตาปีเป็นหลักแล้ว เทศบาลตำบลไม้เรียงจัดว่าตั้งอยู่บริเวณช่วงกลางของแม่น้ำตาปีในอำเภอฉวาง เป็นจุดที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นจนเกิดเป็นเมืองหรือเขตเทศบาลขึ้น เป็นบริเวณที่มีทั้งทางรถไฟ ถนน 4228 และแม่น้ำตาปีพาดผ่านใกล้ ๆ กัน หมู่บ้านในบริเวณเทศบาลตำบลไม้เรียง ได้แก่ บ้านทานพอ บ้านไสโคกเกาะ บ้านโนไร่ เป็นต้น

ภาพที่ 2-66 แผนที่การตั้งถิ่นฐานบริเวณ “ตลาดทานพอ” ตำบลไม้เรียง

ลักษณะการใช้ที่ดินในเขตตัวเมืองที่เจริญระดับเทศบาลจะเห็นถนนย่อย ๆ มากมาย แม้จะยังเป็นเมืองในชนบทที่ไม่ใหญ่มากนักก็ตาม สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถานที่สาธารณะอย่าง โรงเรียน และวัด มีลานกว้างหรือสนามเป็นจุดเด่นที่สังเกตได้ชัดเจน ส่วนการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนก็จะรวมตัวอยู่อย่างเป็นกระจุกแน่นหนา ดังที่เห็นได้จากแผนที่ด้านบน ส่วนบริเวณโดยรอบชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวน เมื่อเลยออกไปจึงค่อยเป็นพื้นที่นา

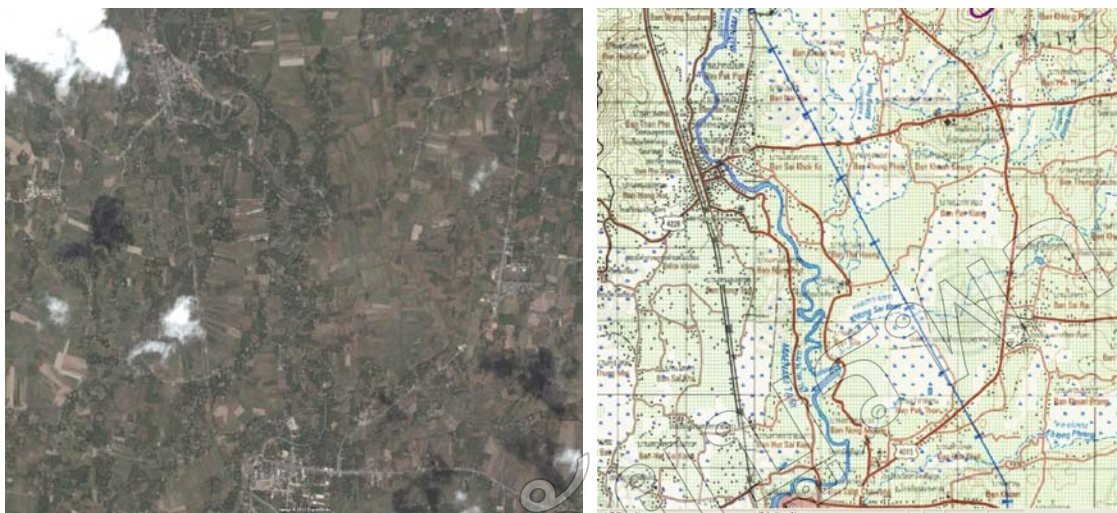

ภาพที่ 2-67 เขาสุนัขและเทศบาลไม้เรียง (ตลาดทานพอ)

จากบริเวณแม่น้ำตาปีช่วงเทศบาลไม้เรียง เมื่อมองในภาพที่กว้างขึ้นไปทางทิศตะวันตก ผ่านแม่น้ำตาปีที่โค้งตัวไปทางทิศเหนือ เห็นตลาดทานพอ ซึ่งเป็นจุดที่ผู้คนหนาแน่น ด้านหลัง ก็คือ เขาสุนัขซึ่งมียอดสูงสุด 510 เมตร ขณะที่บริเวณริมแม่น้ำทั้ง 2 ฝั่งเป็นพืชสวน สะท้อนถึง ลักษณะของเมืองในชนบท ของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน แม้จะมีบ้านเรือนที่หนาแน่น สร้างอย่างแข็งแรง แต่บริเวณรอบ ๆ ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และอยู่ใกล้กับภูเขา

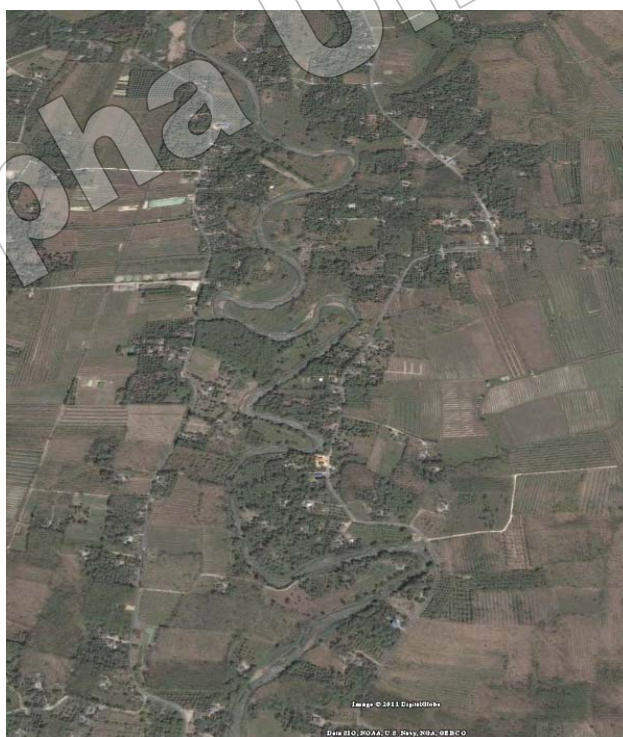
ที่ราบลุ่มแม่น้ำอำเภอลาว

จากเทศบาลตำบลไม้เรียงไปยังเมืองลาว เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกว้างใหญ่ ห่างจากเทือกเขา หลายกิโลเมตร มีคลองเล็ก ๆ ไหลมายังแม่น้ำตาปีหลายสาย สร้างความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่บริเวณนี้ จึงกลายเป็นแหล่งทำนาที่ใหญ่ที่สุดของอำเภอลาว มีพื้นที่นามากมายดังที่เห็นในภาพและแผนที่ ด้านล่าง

ภาพที่ 2-68 ที่ราบลุ่มแม่น้ำอำเภอนาวัง

ในที่ลุ่มเช่นนี้ แม่น้ำคาบิยังไหลคดเคี้ยวตัวไปมามากยิ่งขึ้น ดังที่เห็นในภาพข้างล่าง ช่วงบริเวณบ้านศิลา โดยพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำในรัศมีที่แม่น้ำคดไปมา ส่วนใหญ่มักเป็นพื้นที่สวน แต่บริเวณถัดมารอบ ๆ เป็นที่นากว้างใหญ่ ทั้งด้านตะวันตกและตะวันออก

ภาพที่ 2-69 เมืองฉวาง

เมืองฉวางจัดเป็นเมืองสำคัญ เป็นพื้นที่ตั้งอำเภอของชุมชนลุ่มน้ำตาปีตอนบน ด้วยเหตุพื้นที่นี้อยู่ตรงใจกลางที่ราบลุ่มอันกว้างใหญ่ จึงสามารถทำเกษตรกรรมได้อย่างอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะนา และเป็นจุดรวมสายน้ำ สะดวกต่อการคมนาคม แม้ว่าในปัจจุบันเมืองจะขยายตัวมากขึ้นตามแนวถนน จนทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลงก็ตาม แต่ก็ยังจัดว่าเป็นเมืองในชนบทขนาดเล็ก (Town) อยู่พื้นที่โดยรอบจึงยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีทั้งนาและสวน แต่บริเวณที่อยู่ติดกับแม่น้ำตาปีจะเป็นสวน เพื่อให้มีต้นไม้ใหญ่ช่วยป้องกันการกัดเซาะดินของแม่น้ำ

ภาพที่ 2-70 ถนนภายในเมืองฉวาง

เมื่อมองภาพที่แคบลงไปที่เมืองฉวาง สิ่งที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ ถนน ซึ่งมีปริมาณมากกว่าเทศบาลไม้เรียง (ตลาดทานพอ) หรือเมืองพิปูน โดยล้วนแต่เป็นถนนคอนกรีตเป็นเส้นโยงใยในเขตเทศบาล และลากยาวต่อไปนอกเขตหลายทิศทาง ส่วนใหญ่คือ ถนน 4015 ซึ่งมีถึง 3-4 ถนน ขยายออกจากตัวเมืองไป บ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่หนาแน่นมากเรียงรายไปตามถนนใหญ่ มีสถานที่สาธารณะอยู่อย่างเห็นได้ชัด เช่น โรงเรียน วัด และตลาด นอกจากนี้ยังมีทางรถไฟตัดผ่านอีกด้วย

ภาพที่ 2-71 เขตเทศบาลตำบลฉวาง

เขตเทศบาลตำบลฉวางนี้ครอบคลุมหมู่บ้านหลายแห่ง ได้แก่ บ้านตลาดฉวาง บ้านหาดทรายแก้ว บ้านหนองม่วง บ้านวังม่วง บ้านคลองหลุน บ้านวังขาม บ้านปากน้ำ บ้านทุ่งพลี เป็นต้น ตัวเมืองฉวางนั้นตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตาปี ซึ่งไหลต่อเนื่องลงไปทางใต้ก็เป็นระยะทางสั้น ๆ แล้วจึงเปลี่ยนทิศไหลไปทางทิศตะวันตกที่อำเภอถ้ำพรรณรา และอำเภอทุ่งใหญ่

ภาพที่ 2-72 จุดสบแม่น้ำตาปีกับคลองมิน

บริเวณด้านใต้ของตัวเมืองฉวาง เป็นจุดที่แม่น้ำตาปีมีลำน้ำสาขาทางตะวันออกมาเชื่อม การที่ได้น้ำจากคลองต่าง ๆ มาเพิ่มก็ทำให้แม่น้ำตาปีมีขนาดใหญ่ขึ้นอีก และทวีความสำคัญยิ่งขึ้น เพราะนอกจากปริมาณน้ำที่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่การเกษตร การอุปโภค บริโภคแล้ว ยังหมายถึงความหลากหลายทางชีวภาพที่เพิ่มขึ้น คือ สัตว์น้ำ และพันธุ์พืช ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและ แหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของประชาชนท้องถิ่น บริเวณบ้านปากน้ำจึงมีการจับปลาอย่างหนาแน่น เป็นจุดศูนย์รวมของการพบปะผู้คนตั้งแต่อดีตจนเกิดประเพณีแข่งเรือที่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 2-73 ภาพถ่ายจากดาวเทียมบริเวณอำเภอลำลูกเกด

จากภาพจากดาวเทียมจะเห็นได้ว่า บริเวณอำเภอลำลูกเกด ทอดไปทางทิศตะวันออกนี้ ภาพดาวเทียมนี้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แม่น้ำตาปีจึงทอดจากซ้ายไปขวา เป็นพื้นที่ราบทั้งสิ้น ไม่มีภูเขาปรากฏเป็นภูมิทัศน์ในบริเวณนี้เลย บริเวณรอบ ๆ แม่น้ำ และลำน้ำต่าง ๆ ก็เป็นสวน ทำให้ภูมิทัศน์ที่ปรากฏเป็นต้นไม้มรกครีมีอยู่ตามริมน้ำ

ที่ราบกว้างใหญ่นี้อยู่ในพื้นที่ตำบลฉวาง ตำบลไสหรำ และตำบลจันดี ภูมิทัศน์จากภาพ ดาวเทียมด้านบนนี้ จะเห็นแม่น้ำตาปีทางด้านล่างของภาพ พาดจากซ้ายไปขวาลำคลองที่ไหล คลอดจากทางซ้าย (ทิศเหนือ) ลงมาถึงแม่น้ำตาปี คือ คลองหลุน ซึ่งอาจจะสังเกตได้ยากเล็กน้อย เพราะคลองมีขนาดไม่กว้างนัก และมีดินไม้ขึ้นปกคลุม ส่วนคลองมีน้ำไหลมาจากทางขวา (ทิศใต้)

เห็นได้ชัดกว่า เพราะมีขนาดใหญ่กว่าและจัดเป็นลำน้ำสาขาที่มีความสำคัญมาก เพราะได้รวบรวม น้ำจากอำเภอช้างกลาง และอำเภอนาบอน รวมถึงทางตะวันออกของอำเภอฉวาง มารวมสู่แม่น้ำตาปี ที่นี้

ในภาพนี้เรายังเห็นทางรถไฟตัดเฉียงผ่านกลางทุ่งราบนี้ด้วยไปสู่เมืองจันดี หรือเทศบาล ตำบลจันดี ทางมุมขวาบนของภาพ ซึ่งจัดเป็นเทศบาลตำบลอีกแห่งของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปี ตอนบน และเป็นเขตที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากที่สุด ถนนที่เห็นขนานทางซ้ายและขวาของภาพ คือ ถนน 4015 ทั้ง 2 เส้นซึ่งจะมาบรรจบกันที่ตอนในของอำเภอฉวาง เขตตำบลละอาย

ภาพที่ 2-74 ตำบลละอายและตำบลสวนขัน

ตำบลละอายและตำบลสวนขัน เป็น 2 ตำบลที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกลุ่มน้ำตาปี ตอนบน โดยตำบลละอายอยู่ในอำเภอฉวาง ส่วนตำบลสวนขันอยู่ในอำเภอช้างกลาง ซึ่งแม้ทั้ง 2 ตำบลนี้จะจัดว่าอยู่คนละอำเภอกัน แต่ก็มีอาณาเขตติดกัน มีลักษณะภูมิประเทศหรือการใช้ที่ดิน ที่คล้ายคลึงกันจึงทำให้มีลักษณะภูมิทัศน์คล้ายคลึงกันตามไปด้วย

จากภาพถ่ายดาวเทียมด้านบน จะเห็นได้ว่าหากหันหน้าไปทางตะวันออกแล้วฉากหลังของ พื้นที่ในตำบลทั้ง 2 นี้ก็คือ เทือกเขาหลวงอันยิ่งใหญ่ ซึ่งปกคลุมด้วยป่าไม้ จึงทำหน้าที่เป็นเกราะ กำบังให้พื้นที่นี้และเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญยิ่งแก่ประชาชนท้องถิ่น

ลำน้ำที่ใหญ่ขึ้นเรียกว่า คลองหลุน ซึ่งไหลต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งรวมเข้าสู่แม่น้ำตาปีบริเวณ อำเภอนาง ดงที่ได้กล่าวมาแล้ว

สภาพภูมิทัศน์ภาพกว้างของตำบลละอายและตำบลสวนขันที่เห็นได้ชัดเจนจากภาพ ก็คือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอันกว้างใหญ่ ซึ่งไม่ได้ราบเรียบ แต่มีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขา และเป็นเนินเขา หรือที่ราบลูกคลื่น และบริเวณที่มีลำน้ำไหลผ่านจะเห็นสวนต้นไม้ขึ้นอย่างหนาแน่น เช่นเดียวกับพื้นที่ริมลำน้ำในบริเวณอื่น ๆ และมีฉากหลังเป็นเทือกเขาใหญ่ของเทือกเขาหลวง

ส่วนที่มูมขวาล่าง (ทิศตะวันตกเฉียงใต้) บริเวณที่ลำน้ำต่าง ๆ ดังกล่าวไหลมารวมกัน ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็เป็นจุดที่ถนนหลัก 2 สายตัดกันเช่นกัน คือ ถนน 4015 กับถนน 4194 โดยถนน 4015 เป็นเส้นตรงแนวนอน-ล่างทอดต่อเลียบคลองขุดคั่น ไปถึงสุดที่บ้านเหนือคลอง ดินเขา ส่วนถนน 4191 ทอดตามแนวเขา-ซ้าย ไปทางซ้าย (เหนือ) เรื่อย ๆ จนไปถึงตัวอำเภอมืองพิบูล จึงจัดเป็นถนนหลักของตำบลละอาย และมีชุมชนอยู่หลายแห่งตั้งอยู่ตามแนวถนน 4194 นี้ อันได้แก่ บ้านควนสงสาร บ้านเสลาใต้ บ้านเสลาเหนือ บ้านมะปรางงาม บ้านนาค้อ บ้านป่าพาด ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปถึงเชิงเขาในแถบตำบลละอาย ได้แก่ บ้านสวนอาย บ้านห้วยดินดำ บ้านปลยคลองพุก บ้านคลองวังปราง บ้านปลายระเนะ บ้านหนองใหญ่ บ้านคลองพุด ซึ่งก็มีถนน สายเล็ก ๆ เชื่อมถึงกัน

เทศบาลตำบลจันดี

ถนน 4195 และถนน 4015 ทอดจากทิศตะวันตกผ่านเขตเทศบาลตำบลจันดี อันเป็น อีกจุดที่เป็นชุมชนหนาแน่นจนมีลักษณะเป็นเมืองในชนบท สังกัดได้จากการที่มีอาคารหนาแน่น มีถนนตัดซอยย่อยไปมากมาย อีกทั้งยังมีรางรถไฟตัดผ่าน รวมถึงสถานีรถไฟ ถนนหลักทั้ง 2 ก็อยู่ ใกล้ชิดกัน บริเวณที่เส้นทางคมนาคมหลักมาตัดกัน หรืออยู่ใกล้กันเช่นนี้ มักจะทำให้เกิดเป็นชุมชน ขนาดใหญ่ และพัฒนาไปเป็นเมือง ดังเช่น เทศบาลตำบลจันดีนี้ โดยหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบล จันดี ได้แก่ บ้านตลาดจันดี บ้านปากมิน บ้านทุ่งปอน บ้านต้นซาง เลยมาตามถนน 4195 ไม่ไกลนัก ยังเป็นสถานที่ราชการขนาดใหญ่ คือ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีนครศรีธรรมราช ซึ่งทำให้ บริเวณนี้มีระดับความเป็นเมืองสูงขึ้นไปอีกด้วย แม้ว่าวิทยาลัยนี้จะอยู่ในเขตอำเภอช้างกลางแล้ว ก็ตาม (กิ่งอำเภอช้างกลาง ตั้ง พ.ศ. 2539) แต่ความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานจัดว่าใกล้เคียงกันมาก จนอาจเรียกว่าเป็นเมืองเดียวกันได้เลย

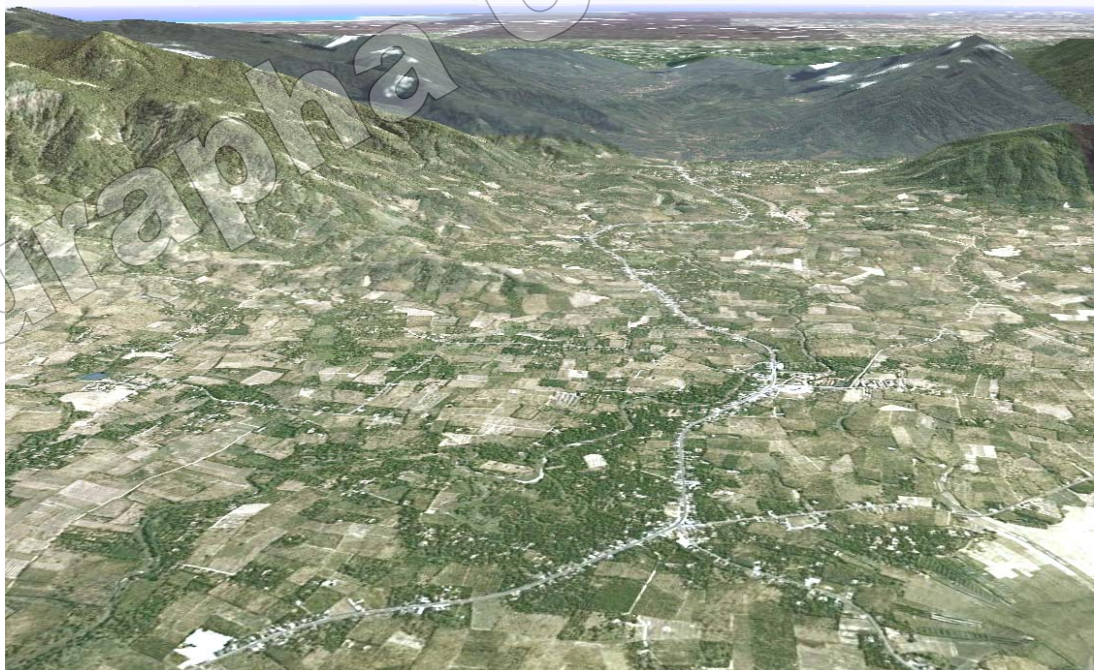

ภาพที่ 2-76 เทศบาลตำบลจันดี

คลองใหญ่ที่พาดผ่านทางทิศใต้ของเทศบาลจันดีก็คือ คลองจันดี อันเป็นลำน้ำที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของแม่น้ำตาปี เป็นลำน้ำที่มีลำน้ำย่อยสาขามากมาย และเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ในอดีตเนื่องจากไหลผ่านบริเวณช่องเขาที่ตัดผ่านเขาหลวงไปยังบริเวณหน้าเขาของเมืองนครศรีธรรมราช คลองจันดีไหลจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก โดยไหลลงไปรวมกับคลองมินดังที่เห็นในภาพด้านล่างนี้ สำหรับสภาพภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบเขตเทศบาลก็เป็นพื้นที่เกษตรกรรมเดียวกับเทศบาลอื่น ๆ

ภาพที่ 2-77 คลองจันดี

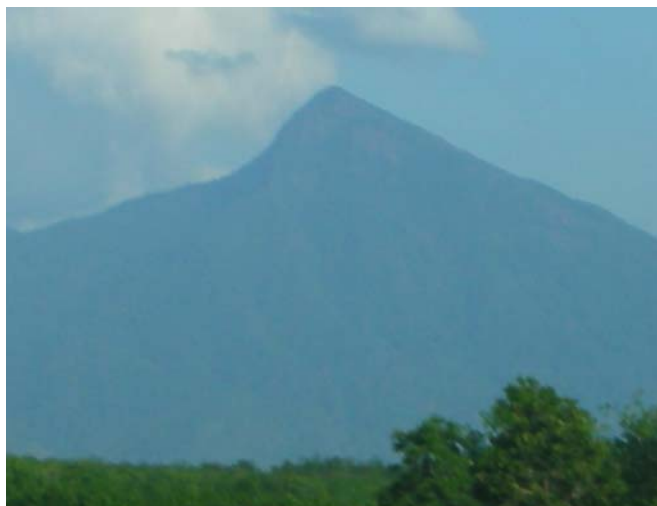
ภาพที่ 2-78 อำเภอช้างกลางและช่องเขาช้างกลาง

พื้นที่บริเวณอำเภอช้างกลางที่เริ่มต้นหน้าช่องเขา นี้ เป็นจุดพักก่อนหรือหลังเดินทางผ่านช่องเขานั้นเอง และเป็นจุดที่ใช้เดินทางต่อไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีตอนบนและบริเวณใกล้เคียงได้ เพราะมีถนนหลายสายแยกออกไปยังเส้นทางต่าง ๆ ได้แก่ ถนน 4015 ที่ต่อไปทางตะวันตก ถึงตำบลจันดี และเมืองฉวาง หรือถนน 4230 ที่ต่อไปทางใต้ถึงอำเภอนาบอน รวมถึงถนนที่ตัดไปทางเหนือจนถึงตำบลสวนขัน ต่อไปยังอำเภอพิปูน และถนนที่ตัดไปทางใต้ผ่านหน้า “เขาเหมน” ด้วย

ภาพที่ 2-80 ภูมิทัศน์บริเวณอำเภอช้างกลาง

ภูมิทัศน์ภาพกว้างบริเวณอำเภอช้างกลาง หน้าช่องเขาและจากภาพดาวเทียมซึ่งหันหน้าไปทางตะวันออก แสดงให้เห็นสภาพพื้นที่แบบที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีเนินเขาเตี้ยเล็กน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนเกษตรกรรมเต็มไปหมด โดยเฉพาะบริเวณที่ติดกับคลองจันดี ส่วนบริเวณที่เลยขึ้นไปบนเทือกเขาหลวง เป็นภูเขาสูงที่ปกคลุมด้วยป่าไม้

ภาพที่ 2-81 เขาเหมน

“เขาเหมน” (ภูเขาพระสุเมรุ) เป็นภูเขาหนึ่งในเทือกเขาหลวง ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอ ช้างกลางกับอำเภอนาบอน โดยสันเขาทำหน้าที่กำหนดเขตของ 2 อำเภอ “เขาเหมน” เป็นภูเขา ภายในที่มีความโดดเด่นมาก เพราะยอดเขาสูงถึง 1,307 เมตร ภูเขาภูเขานี้จึงสามารถมองเห็นได้รอบ ทิศทาง เปรียบเสมือนเสาหลักหรือจุดศูนย์กลางของพื้นที่ที่กว้างได้

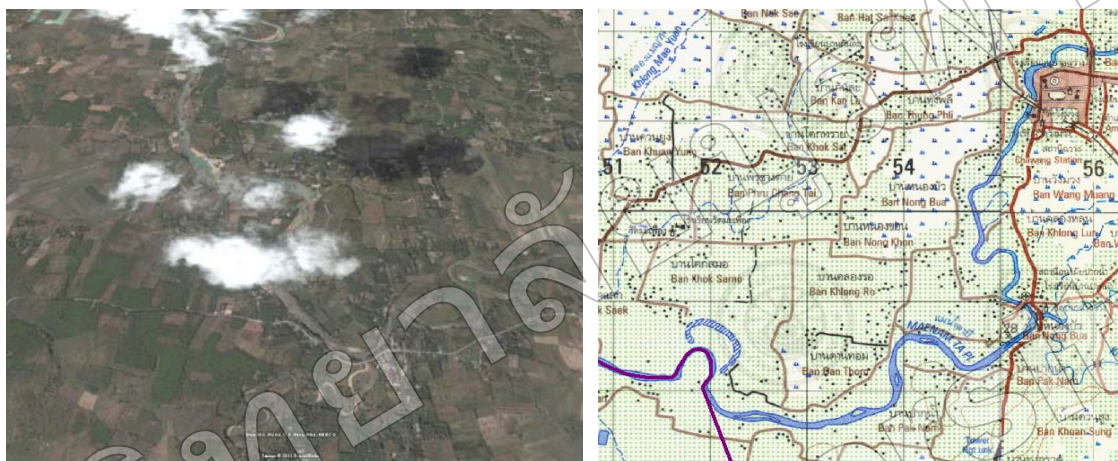
“เขาเหมน” มิได้มีความสำคัญทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญทางด้าน วัฒนธรรมด้วย โดยลักษณะอันโดดเด่นของภูเขานี้ สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุของ คนไทยที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อว่าเขาพระสุเมรุเป็นใจกลางของโลก เป็นที่ สถิตของเทพเจ้า ดังคำไหว้ครูเสภาของไทยที่ว่า “คงคา ยมุนอันเป็นเกณฑ์ พระสุเมรุหลักโลก สูงระหง ดินน้ำลมไฟมันคง จึงดำรงได้รอดมาเป็นกาย” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2547, หน้า 321)

โดยทั่วไปการ “สร้าง” เขาพระสุเมรุตามความเชื่อลงมาสู่โลกมนุษย์นั้น มักจะเกิดจาก กษัตริย์ที่พยายามสะท้อนความเชื่อนี้มาไว้ในรัฐของตนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงการเป็น ศูนย์กลางในโลก วิธีการคือจำลองเขาพระสุเมรุขึ้นกลางใจเมือง วิธีดั้งเดิมสุดคือแสวงหาชัยภูมิที่มี ภูเขาขนาดเล็กแล้วสร้างเมืองขึ้นล้อมรอบเขาภูเขานั้น โดยถือภูเขานั้นเป็นใจกลางของผังเมือง (จิตร ภูมิศักดิ์, 2547, หน้า 322) สำหรับในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนนั้น ไม่ได้เป็นเมือง ศูนย์กลางของกษัตริย์ แต่มีความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ อาจเป็น ไปได้ว่าในอดีตเจ้าเมืองหรือ ขุนนางที่ดูแลบริเวณนี้ โดยเฉพาะการเป็นที่ตั้งของกรมช้างกลางในสมัยศักดินาเป็นผู้ “สร้าง” ความเชื่อนี้ขึ้นมาหรืออาจเป็นการให้ความหมายของชาวชุมชนเองที่มีความรู้และความเชื่อเรื่อง เขาพระสุเมรุ โดยมองเห็นว่าเขาภูเขานี้มีความสูงโดดเด่น สวยงาม มองจากทิศไหนก็เห็นโดยรอบ คล้ายกับเขาพระสุเมรุตามความเชื่อ

“เขาเหมน” ยังมีความเชื่อจากเรื่อง “ทวดเหมน” “ทวดล้าน” ซึ่งเป็นตำนานท้องถิ่นที่ กล่าวถึงสองทวด คือทวดเหมนมีบ้านอยู่ฝั่งเขาเหมน ทวดล้านอยู่ฝั่งเขาล้าน ซึ่งเป็นเทือกเขาใกล้ ๆ กับเขาเหมน ทวดล้านมีลูกชายได้มาสู่ขอลูกสาวทวดเหมนเป็นสะใภ้ แต่ทวดเหมนไม่ยอมยกให้ ทวดล้านจึงถิษขันหมากกว่า กลายเป็นเขาขันหมาก ที่คั่นกลางระหว่างภูเขาทั้งสอง ตำนานกล่าวอีก ว่าทวดทั้งสองมีอายุมาก เป็นผู้มีความอาคมแก่กล้า ต่อมาได้กลายร่างเป็นเสือไปอยู่บนภูเขาทั้งสอง ลูกได้แสดงตัวให้คนที่ทำทาย ลองดีให้คนเห็นอยู่บ่อย ๆ จนคนให้ความเคารพ ศรัทธาใน ความศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อเรื่องทวดนี้มีในชาวล้านนาหลายจังหวัด เอมอร บุญช่วย (2544) ได้ศึกษาด้านานและ ความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า “ทวด” หมายถึง วิญญาณ ศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้โดยอาจอยู่ในรูปคน รูปสัตว์ และไม่มีรูปก็ได้ โดย “ทวด” สามารถให้คุณให้โทษ ด้านโชคลาภ ด้านโรคภัยไข้เจ็บ ด้านคุ้มครองความปลอดภัย

ด้านแคล้วคลาด ด้านคงกระพัน ความเชื่อเรื่องทวดจึงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวบ้านในระดับหนึ่ง “เขาเหมน” จึงเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนถึง ความสำคัญของภูเขาในทางศาสนา โดยเป็นตัวแทนของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นที่สถิตของวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อใน ศาสนาหรือตำนานพื้นบ้าน ดังตัวอย่างทั้งในเรื่องเขาพระสุเมรุและตำนานทวดเหมน ทวดล้าน

ภาพที่ 2-82 แม่น้ำตาปีไหลออกจากจวง

แม่น้ำตาปีที่ไหลผ่านเมืองจวงลงมาทางทิศใต้ ได้มาบรรจบกับคลองมิน คลองหลุน และคลองเพรง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จากนั้นแม่น้ำตาปีได้ไหลไปทางทิศตะวันตก ต่ไปยังอำเภอทุ่งใหญ่ และอำเภอกำแพงเพชร

ภูมิทัศน์ที่เห็นจากภาพถ่ายดาวเทียมด้านบนนั้น แม้ว่าจุดที่มองหรือจุดที่ยืนจะเป็นบริเวณใกล้เคียงกับจุดสบแม่น้ำตาปีกับคลองมินที่แสดงไปแล้วแต่หากหันหน้าไปอีกทางก็จะเห็นภูมิทัศน์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยในภาพด้านบนนี้มุมมองทอดไปทางทิศตะวันตก จึงสามารถมองเห็นได้ชัดเจนว่า แม่น้ำตาปีกลายเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ความกว้างของแม่น้ำตาปีในช่วงที่เห็นในภาพนี้ กว้างถึงประมาณ 100 เมตร ด้านฝั่งซ้ายมือ (ทิศใต้) ของแม่น้ำเป็นเขตตำบลจวง ส่วนทางฝั่งขวาของแม่น้ำ (ทิศเหนือ) เป็นตำบลนากะชะ พื้นที่ส่วนใหญ่ในบริเวณนี้เป็นสวนเกษตรกรรม

ตำบลนากะชะ

ภาพที่ 2-83 ตำบลนากะชะ

ตำบลนากะชะตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองฉวาง มีลักษณะที่โดดเด่นคือ เป็นภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีลำคลองเล็ก ๆ มากมาย เช่น คลองขนพอ คลองแม่ญวน ซึ่งล้นไหลลงสู่แม่น้ำตาปี ตอนบนของตำบลคือ “ทุ่งจูด” ซึ่งพื้นที่ชุ่มน้ำขึ้นและ ทำให้ลักษณะของ ภูมิทัศน์ที่เห็นคือ ทุ่งนากว้างใหญ่ ครอบคลุมเกือบทั้งตำบล

ความสำคัญอีกอย่างของตำบลนากะชะคือ มีถนน 4228 เป็นถนนหลักที่เชื่อมอำเภอ ถ้ำพรรณรา กับอำเภอลำปาง แล้วแยกไปสู่เขตเทศบาลตำบลทั้ง 2 แห่งคือ ไผ่เรียง และ ฉวาง ทำให้ ตลอดเส้นทางคมนาคมนี้ มีหมู่บ้านตั้งอยู่เรียงรายตามแนวถนน มากกว่าที่จะตั้งอยู่ริมลำน้ำตาปีแล้ว เพราะบริเวณที่ห่างออกไปก็มีทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์ จึงไม่จำเป็นต้องพึ่งพาแม่น้ำตาปีโดยตรงมากนัก บ้านที่เป็นศูนย์กลางของตำบลนากะชะ คือ บ้านไทรเลียบ ที่อยู่ทางตะวันตกของตำบล และเป็นหมู่บ้านแรกที่อยู่ถัดจากอำเภอถ้ำพรรณราตามถนน 4228

ทุ่งใหญ่

ภาพที่ 2-84 ทุ่งใหญ่

ตำบลทุ่งใหญ่ ในอำเภอทุ่งใหญ่ ตั้งอยู่ทางฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำตาปี เป็นตำบลที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก มีภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความราบเรียบสูงมาก แทบไม่มีความชันเลย จึงกลายเป็นพื้นที่ราบขนาดใหญ่ หรือ “ทุ่งใหญ่” นั่นเอง ภูมิทัศน์ในบริเวณจึงเป็นท้องทุ่งทั้งนั้น ปลุกพืชสวนบ้าง ทำนาบ้าง จัดเป็นอีกพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีพื้นที่นาจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณริมคลอง คลองที่สำคัญในแถบทุ่งใหญ่คือ คลองน้ำรอบ ซึ่งไหลจากทิศใต้ไปสู่ทิศเหนือ และไหลลงแม่น้ำตาปี ความเป็น “ทุ่งใหญ่” ของพื้นที่นี้ สามารถรับรู้ได้จากชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านทุ่งคอก บ้านนาใหญ่ บ้านหนองใหญ่ บ้านทุ่งแค บ้านทับควาย ซึ่งล้วนสื่อความหมายถึงลักษณะของทุ่งที่ราบน้ำท่วมถึง และยังสื่อถึงการใช้พื้นที่ของประชาชนด้วย ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพิจารณาภูมิทัศน์วัฒนธรรม แผนที่ด้านล่างยังแสดงให้เห็นชัดถึงการใช้ที่ดินแบบการทำนา และความราบเรียบของภูมิประเทศ

แม่น้ำตาปีเมื่อไหลออกจากอำเภอนวราชบุรี ได้ไหลต่อไปทางทิศตะวันตก เป็นเส้นคั่นพรมแดนระหว่างอำเภอลำพูนทางทิศเหนือ กับอำเภอทุ่งใหญ่ทางทิศใต้ในรูปด้านบนหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทางขวาของแม่น้ำจึงเป็นทิศเหนือและทางซ้ายของแม่น้ำเป็นทิศใต้ จากรูปด้านบนและแผนที่ด้านล่างจะเห็นได้ชัดว่าลำน้ำตาปี มีความโค้งตัวไปมามาก ความจริงแล้ว ยิ่งแม่น้ำกว้างใหญ่ก็ยิ่งคดโค้งมากเพราะปริมาณน้ำที่มากขึ้นจะทำให้เกิดแรงดันน้ำมากขึ้น จึงเกิดการกัดเซาะตามมุมหักเหมากขึ้น ลำน้ำจึงยังมีความโค้งตัวมากขึ้น ยิ่งพื้นที่ราบเรียบมากเท่าไร ลำน้ำก็จะยิ่งมีการโค้งตัวมากขึ้นเท่านั้น บริเวณตอนใต้ของอำเภอลำพูนกับตอนเหนือของอำเภอทุ่งใหญ่นั้น ก็เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างราบเรียบด้วย จึงทำให้แม่น้ำตาปีในช่วงนี้มีการโค้งตัวมาก

ภาพที่ 2-87 แผนที่การไหลแม่น้ำตาปีบริเวณอำเภอลำพูนและตำบลทุ่งใหญ่

บริเวณใกล้ ๆ แม่น้ำหลายแห่ง มีทะเลสาบหรือแอ่งน้ำหรือร่องหลุมรูปโค้ง คล้ายแอกวหรือเกือกม้า แอ่งน้ำเหล่านี้เกิดจากการกัดเซาะและเปลี่ยนทิศของแม่น้ำตานีนั่นเอง โดยธรรมชาติการไหลของแม่น้ำจะโค้งตัวเข้าหากันมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเวลาผ่านไป จนในที่สุดก็จะโค้งมาชนกันเองกลายเป็นทางลัด ส่วนโค้งที่กลายเป็นทางอ้อมก็จัดถูกตัดขาดจากทางน้ำสายหลักไป กลายเป็นแอ่งน้ำที่อยู่ใกล้ ๆ แอ่งน้ำหรือร่องหลุมเหล่านี้จึงเป็นร่องรอยที่แสดงถึงเส้นทางของลำน้ำในอดีต ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือที่ทำให้สามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงของลำน้ำได้

ตำบลคลองเส

ภาพที่ 2-88 ตำบลคลองเส

ตำบลคลองเส ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอฉ่ำพรรณรา ขอบเขตของตำบลไม่ได้ติดกับแม่น้ำตาปี แต่ก็เป็นต้นกำเนิดคลองเส ซึ่งไหลลงทางใต้กลายเป็นคลองขนพอและไหลต่อไปยังแม่น้ำตาปี คลองสาขาของแม่น้ำตาปีอีกคลองหนึ่งคือ คลองพา ก็กำเนิดจากตำบลคลองเสเช่นกัน ส่วนทางด้านเหนือหลังเขาก็มียุทธยีสุม ซึ่งได้ไหลต่อไปทางทิศเหนือในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ลงสู่คลองฉนวน ซึ่งก็ได้ไหลลงสู่แม่น้ำตาปีในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง พื้นที่ตำบลนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กอยู่หลายแห่งด้วย

ลักษณะพื้นที่ของตำบลคลองเสเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยภูเขาและเนินเขาทางตะวันตกของตำบลคือ เขาเสียรซึ่งมีความสูงของยอดเขาหลายแห่งมากกว่า 400 เมตร ตอนกลางเป็นเขามะปรางและเขาพา ความสูงประมาณ 200-300 เมตร ส่วนทางตะวันออกเป็นเนินเขาจำนวนมากที่ต่อเนื่องมาจากเขาศูนย์ในอำเภอดง ภูมิทัศน์ที่เห็นจากภาพดาวเทียมด้านบนจึงเป็นพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยภูเขาและเนินเขาที่ไม่สูงนัก และปกคลุมด้วยสวนยางพารามากมาย

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในตำบลนี้คือ ชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ตามหุบเขาหรือที่ราบระหว่างภูเขา ทางตะวันออกของตำบล บ้านเรือนตั้งอยู่ตามแนวถนนและลำคลองเส อันได้แก่ บ้านปลายเส บ้านหนองใหญ่ บ้านนาเขาพา บ้านทุ่งจูด บ้านนาเยะ และบ้านนาเยะใต้ ส่วนด้านหลังเขา อันเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยากกว่ามีบ้านด่านช้าง บ้านแพรกกลาง และบ้านคลองสาขี้ได้ ซึ่งทั้ง 3 หมู่บ้าน

สามารถเข้าถึงได้ง่าย จากเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี การตั้งถิ่นฐานแบ่งเป็น 2 ด้านคือ หน้าเขาและหลังเขา เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงบทบาทของเทือกเขาที่มีต่อการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

อำเภอถ้ำพรรณรา

อำเภอถ้ำพรรณราเป็นอำเภอที่ค่อนข้างเล็กและโดดเดี่ยว เมื่อเทียบกับอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากอยู่บริเวณกึ่งกลางความกว้างของคาบสมุทร ห่างไกลจากเมืองใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลทั้ง 2 ด้าน อีกทั้งสภาพพื้นที่ยังเป็นทุ่งโล่งกว้าง จึงไม่เหมาะกับการตั้งถิ่นฐานในอดีต ซึ่งนิยมอยู่ใกล้ภูเขาซึ่งมีทรัพยากรสมบูรณ์และมีที่กำบังภัย หรือชายทะเล ซึ่งมีทรัพยากรทะเลกับการค้าขายได้ง่าย บริเวณที่เป็นทุ่งกว้าง เช่น อำเภอถ้ำพรรณรากับตอนเหนือของอำเภอทุ่งใหญ่ จึงเป็นบริเวณที่มีประชาชนไม่หนาแน่นมากนัก

ภาพที่ 2-89 ภูมิประเทศอำเภอถ้ำพรรณรา

บริเวณตัวอำเภอถ้ำพรรณรา มีจุดสังเกตที่โดดเด่นคือ เขาถ้ำ เป็นภูเขาสูงเกือบ 300 เมตร ตั้งไต่อยู่กลางที่ราบต่ำ จึงมีความโดดเด่นมาก ดังที่เห็นจากภาพถ่ายรวมทั้งด้านบนและด้านล่าง ซึ่งเป็นบริเวณเดียวกัน แต่มองจากคนละทิศกัน โดยภาพบนมองจากทิศใต้ขึ้นไปทิศเหนือ ส่วนภาพล่างมองจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก

บริเวณรอบ ๆ เขาถ้ำทางทิศตะวันออก หรือนับเป็นด้านหลังเขาถ้ำ หากมาจากถนนหลัก มีภูเขาเล็ก ๆ คือ เขาขุน และเนินเขาเล็ก ๆ เรียงรายอยู่ บริเวณเขาหลัก และเนินเขารอบ ๆ จึงกลายเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานที่หนาแน่นที่สุดในอำเภอถ้ำพรรณรา โดยเฉพาะตัวเมืองถ้ำพรรณรา ที่ตั้งอยู่ระหว่างเนินเขาทั้ง 3 ดังที่เห็นจากภาพถ่ายดาวเทียมข้างล่าง เนินเขาทั้ง 3 ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องกำบังคุ้มครองเมืองจากภายนอก รวมถึงเขาถ้ำที่อยู่ข้างหน้าก็เป็นปราการธรรมชาติอีกแห่งเช่นกัน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนถ้ำพรรณรา นี้ แสดงถึงอิทธิพลของธรรมชาติต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ และการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับธรรมชาติ ถ่ายทอดผ่านมาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในการตั้งถิ่นฐาน

ภาพที่ 2-92 บริเวณรอบ ๆ เขาถ้ำทางทิศตะวันออก

นอกจากนี้ บริเวณหน้าเขาถ้ำ มีถ้ำพรรณรา ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เพราะมีการค้นพบหลักฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ขวานหินขัด ภาชนะดินเผา ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ หลักฐานที่พบเป็นเครื่องยืนยันถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติเป็นอย่างดี บริเวณถ้ำพรรณรายังได้ถูกปรับปรุงต่อมาให้เป็นวัดถ้ำทองพรรณรา และมีการสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ภายในถ้ำตั้งแต่เมื่อ 600 ปีก่อน จึงนับเป็นพื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติสูง (เป็นถ้ำ) แต่มีความสำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนาต่อคนท้องถิ่นเช่นกัน

ชุมชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันของบริเวณอำเภอถ้ำพรรณรา ตั้งอยู่ตามถนน 4228 ซึ่งแยกจากถนน 41 บริเวณเขาถ้ำ ผ่านไปถึงตัวเมืองซึ่งอยู่ระหว่างเนินเขาต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จนทะลุผ่านไปถึงอำเภอลาว ซึ่งได้แก่ บ้านถ้ำทอง บ้านปลายรา (เป็นบ้านศูนย์กลางของอำเภอ) บ้านช่องเขา บ้านปากผารา บ้านคลองเหิยะ บ้านปากท่าซอ บ้านนาพา เป็นต้น ส่วนบริเวณถนน

41 หน้าเขาถ้ำก็มีชุมชนตั้งอยู่หลายแห่ง คือ บ้านคลองรา บ้านควนกอ บ้านทุ่งคาฮั่ว เป็นต้น

ส่วนสภาพภูมิทัศน์ของพื้นที่โดยทั่วไปในบริเวณนี้ บริเวณหน้าเขาหรือทางตะวันตกของ เขาถ้ำมีคลองราไหลผ่าน เกิดเป็นที่นาผืนใหญ่กว้าง 1 กิโลเมตรคั่นระหว่างถนน 41 กับเขาถ้ำ ส่วนพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นสวนยางพารา ดังที่เห็นในภาพถ่ายด้านบน ซึ่งถ่ายจากทิศใต้ ขึ้นไปทางทิศเหนือ คือมองจากแม่น้ำตาปีไปเห็นเขาถ้ำ สิ่งที่ปรากฏส่วนใหญ่ก็คือ สวนยางพารา

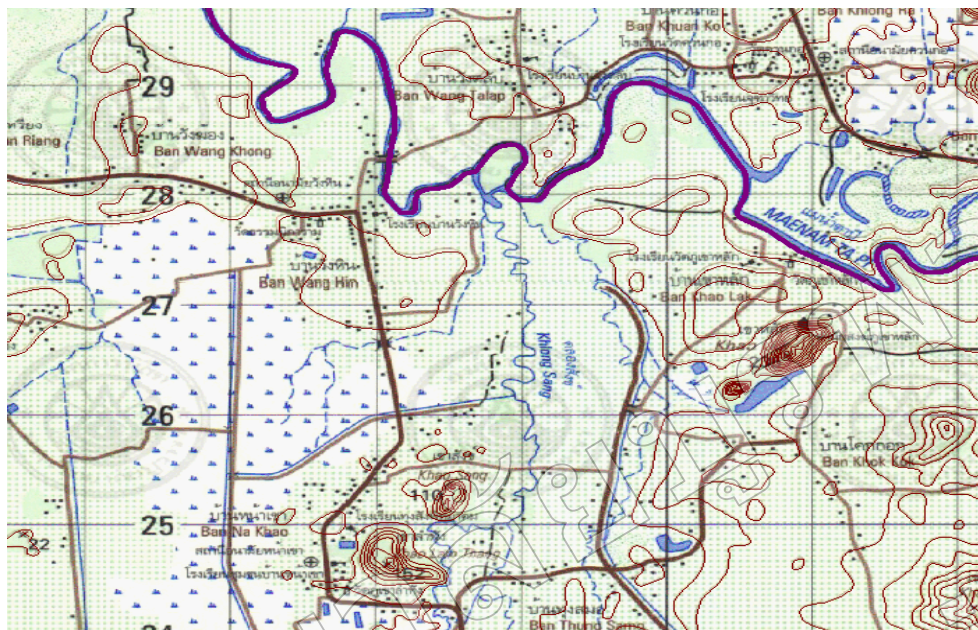
ภาพที่ 2-93 เขาหลัก และตำบลทุ่งสัง

บริเวณตอนใต้ของแม่น้ำตาปีในเขตอำเภอทุ่งใหญ่ มีจุดสังเกตที่เด่นชัดแห่งหนึ่ง คือ ภูเขาหลัก ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลทุ่งสัง อำเภอทุ่งใหญ่ เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของคนท้องถิ่น เขาหลัก มีผาที่ชันมากทางทิศตะวันตก ดังที่เห็นในภาพถ่ายด้านบน และภาพถ่ายดาวเทียมด้านล่าง มีวัดโบราณ คือ วัดภูเขาหลัก ตั้งอยู่ ใกล้ ๆ ภูเขาติดกับริมแม่น้ำตาปี วัดภูเขาหลักนี้เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างมากกว่า 1,200 ปีแล้ว ส่วนด้านหลังเขาเป็นทะเลสาบธรรมชาติ รอบ ๆ เป็นทุ่งกว้าง บริเวณภูเขาหลักนี้จึง จัดเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช และชุมชนลุ่มน้ำตาปี ตอนบน ภูเขาหลักนั้นยังจัดได้ว่าเป็นประตูลู่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำตาปีตอนบนทางน้ำด้าน ทิศตะวันตกเลยทีเดียว

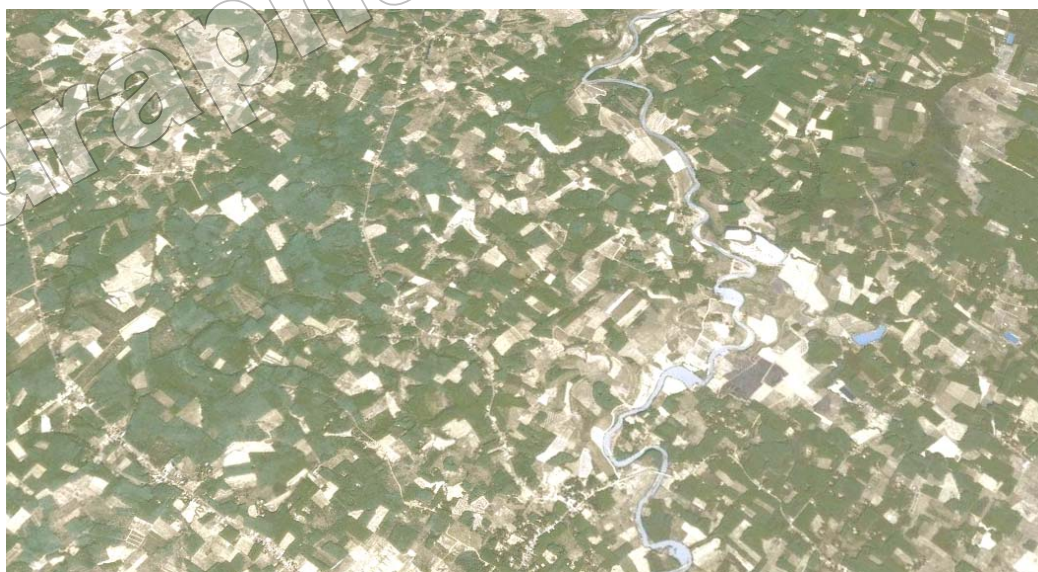
ภาพที่ 2-94 ภูมิประเทศตำบลทุ่งสัง

ส่วนในตำบลทุ่งสังนี้มีคลองสาขาที่สำคัญคลองหนึ่งของแม่น้ำตาปีไหลผ่าน คือ คลองตัง ซึ่งเป็นคลองที่ไหลมาจากทิศใต้ ผ่านตัวเมืองอำเภอบึงใหญ่ ขึ้นมาทางเหนือ แล้วจึงไหลลงสู่แม่น้ำตาปีที่ตำบลทุ่งสังนี้ และมีถนน 4110 ที่มาทอดจากจังหวัดกระบี่ จากทิศตะวันตก แล้วมาหักเลี้ยวขวาลงใต้ที่ตำบลทุ่งสังนี้เอง ก่อนจะทอดลงไปถึงตัวอำเภอบึงใหญ่ ชุมชนส่วนใหญ่ จึงตั้งอยู่บริเวณถนน 4110 นี้ อันได้แก่ บ้านควนเหรียญ บ้านวังฆ้อง บ้านวังหิน บ้านหน้าเขา บ้านไสเดียน บ้านทุ่งสมอ บ้านทุ่งโหนด บ้านโคกวัด บ้านโคกคลัง เป็นต้น ซึ่งในบริเวณดังกล่าว เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีพื้นที่กว้างใหญ่ ขณะที่ทางตะวันออกของอำเภอ อันได้แก่ บ้านเขาหลัก บ้านโคกกอก บ้านตาราง ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวน

ภาพที่ 2-95 แผนที่บริเวณเขาหลัก

ตำบลบางรูป ในเขตอำเภอทุ่งใหญ่ และตำบลคูสิด ในเขตอำเภอถ้ำพรรณรา เป็น 2 ตำบลที่อยู่ด้านปลายสุดของแม่น้ำตาปีในขอบเขตชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน โดยหากมองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จะเห็นฝั่งตำบลบางรูปอยู่ทางซ้าย และตำบลคูสิดอยู่ทางขวา ดังภาพถ่ายดาวเทียมด้านล่างนี้

ภาพที่ 2-96 ตำบลบางรูปและตำบลคูสิด

จากภาพจะเห็นได้ว่า ทั้งตำบลนี้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำอันกว้างใหญ่ แทบไม่มีเนินเขาอยู่เลย มีลักษณะเป็นทุ่ง เป็นหนอง หรือเป็นพรุ ลำน้ำส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงลำห้วยเล็ก ๆ พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นสวนยางพาราครอบคลุมเกือบทั้งหมด จะมีนาบ้างในบริเวณที่เป็นหนองหรือพรุเท่านั้น การตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ก็เบาบางเช่นกัน ด้วยเหตุผลว่าเป็นที่โล่งที่อยู่ห่างไกลจากชายทะเล และไม่มีภูเขาอยู่เลย จะหนาแน่นเล็กน้อยบริเวณถนน 4110 ในตำบลบางรูปเท่านั้น ซึ่งมีบ้านควนกลิ้ง และบ้านควนเลนตั้งอยู่เท่านั้น

ภาพที่ 2-97 ด้านตะวันออกของตำบลคูสิด

ขอบเขตด้านตะวันออกของตำบลคูสิด คือ เขาเขียว ซึ่งเป็นภูเขาสูงปานกลาง กั้นตำบลคูสิดกับตำบลคลองเต ในอำเภอฉ่ำพรรณรา ทางทิศตะวันตกของเขาสีเขียว คือถนน 41 หรือถนนเอเชีย 2 ซึ่งตัดผ่านมาจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทางทิศเหนือ ลงมาสู่ทิศใต้ข้ามแม่น้ำตาปีผ่านอำเภอฉ่ำพรรณรา ไปถึงอำเภอทุ่งใหญ่ในตำบลคูสิดนี้ หากอยู่บริเวณถนน 41 แล้วหันไปทางตะวันออก จะเห็นเขาเขียวใหญ่ กั้นเป็นฉากดังภาพจากดาวเทียมข้างบนนี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีป่าไม้อยู่บริเวณบนภูเขา แต่บริเวณที่ราบเป็นสวนเกษตรกรรมเกือบทั้งหมด มีนาอยู่เล็กน้อยในแถบพรุทางขวามือของภาพ (ทิศใต้) เท่านั้น การตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ก็ไม่ได้หนาแน่นเท่าไรนัก

จึงเห็นได้ว่าเมื่อมองในภาพรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน ที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้เรารู้สึกว่าพื้นที่ด้านเขตปกครองของรัฐในระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน มีความหมายต่อเราไม่มากนัก ที่ผ่านมารัฐได้สร้างความทรงจำโดยจัดการ “พื้นที่” สร้างตัวตนของ

เราให้เป็นคน “ของอำเภอ” “ของตำบล” “ของหมู่บ้าน” แต่สิ่งที่เราดำรงอยู่มีความหมายกว้างไกลไปกว่านั้นมาก เราอยู่ใน “เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม” หนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทุกอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน อย่างน้อยในภูมิศาสตร์เดียวกัน แม้ว่า “ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน” ในงานวิจัยนี้ก็เป็น “พื้นที่ถูกสร้าง” อย่างหนึ่งจากผู้วิจัย แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าพื้นที่นี้มีความหมายทางคุณค่าต่อชาวบ้านมากกว่า “พื้นที่แคบ ๆ” ที่ “ถูกสร้าง” โดยรัฐ พื้นที่ที่กว้างออกไปนี้สามารถทำให้ทุกฝ่ายทั้งรัฐ ประชาชนทั่วไปและชาวชุมชนสามารถ “เห็น” สิ่งร่วมกันบางอย่างได้อันจะนำไปสู่ความร่วมมือเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคตทั้งด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การกำหนดทิศทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

2. ประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน ตั้งอยู่ในเขตนอกตัวเมืองนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่การปกครองระดับอำเภอขนาดกลาง พื้นที่ทั้งหมด มีเทศบาลเพียง 5 แห่ง ใน 2 อำเภอ คือ อำเภอพิปูน 2 แห่ง และอำเภอฉวาง 3 แห่งเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดเป็นเทศบาลระดับตำบล จัดว่าเป็นเมืองชนบท หรือเมืองเล็ก (Town) คือเป็นชุมชนหนาแน่นในพื้นที่ชนบทเท่านั้น จึงไม่มีพื้นที่พอจะจัดได้ว่าเป็น เมืองขนาดใหญ่ (City) ได้ ดังนั้น พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน จึงจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นชนบทสูง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนสามารถจัดได้เป็นสองประเภทคือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบท (Rural Cultural Landscape) และภูมิทัศน์แบบเมืองชนบท (Town Landscape) นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบนยังมีภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน ซึ่งสามารถพบเห็นทั่วไปทั้งในเขตชนบทและในเขตเทศบาล นั่นคือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับ “พ่อท่านคล้าย”

2.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบท (Rural Cultural Landscape)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบท เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในยุคแรกเริ่มการตั้งถิ่นฐานและมีพัฒนาการตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ทั้งในระดับมหภาคและภายในท้องถิ่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบนี้มีลักษณะเป็นส่วนใหญ่ของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน ประกอบด้วย 5 ส่วนหลัก ๆ คือ พื้นที่ตั้งบ้านเรือนและอาคารตึกแถวในตลาดท้องถิ่น พื้นที่หน่วยงานราชการ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่สาธารณะและนันทนาการ และพื้นที่ทางความเชื่อและศาสนา โดยทั้งหมดนี้ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน

2.1.1 บ้านเรือนและอาคารตึกแถวในตลาดท้องถิ่น

บริเวณบ้านเรือนและอาคารตึกแถวในตลาดท้องถิ่น ก็คือ บริเวณที่เป็นหมู่บ้านในเขตชนบทนั่นเอง ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ 4 ลักษณะ คือ